

Nara Petrovič

S solzami iz Köbenhavna

*Ko mi govorijo o neki novi revoluciji,
vedno vprašam, ali imajo zastavo,
in ko rečejo, da jo imajo, sem prepričan,
da to ni moja revolucija.*

Jorge Luis Borges

Saj ne, da sem kar koli pričakoval. Pa vendar ... Če me po vrnitvi z decembrskega srečanja v Köbenhavnu vprašate, kaj pravijo tisti zgoraj, ne morem odgovoriti drugače kot z zmajevanjem z glavo – v vse smeri po malem. Tudi če bi kaj sklenili, ali bi bilo življenje res kaj boljše? Ali je razglabljanje o zmanjševanju izpustov toplogrednih plinov vsa ekologija, ki jo premoremo? Ali je mogoče, da se “svobodni” ljudje res tako zlahka prodamo za nekaj cenениh aparatov in plastično udobje, s katerimi je občutek omamne pripadnosti “bogatom” še toliko bolj zaslepljujoč? Ali smo mi preveliki tepci, ali pa znajo tisti, ki držijo niti, res tako genialno vleči vse druge za nos?

Namesto da bi voditelji spodbujali in izvajali korenite okoljske spremembe, samo ohranjajo status quo, kjer to pričakuje gospodarstvo, skratka, varujejo denarne tokove. Obenem skrbijo, da so množice prezaposlene z drobnarijami, predvsem s sortiranjem smeti, ekološkim potrošništvom in krepitvijo varnosti v vseh možnih oblikah. V svojem življenju spremenijo bore malo, če sploh. Še naprej živijo v vilah, vozijo se z limuzinami, tone odpadkov so edino, kar bo ostalo za njimi v tisočletjih, ki prihajajo. Ko govorijo o pomembnosti zmanjšanja okoljskega odtisa posameznikov, v bistvu govorijo o odtisu nas, tu spodaj. Oni so iz enačbe izključeni. Da to ni res, bom verjel šele, ko bom videl kakega od njih oblečenega, živečega in potujočega à la Mahatma Gandhi.

Vsi predlagajo drobne korake in napredovanje po polževo v upanju, da bo tako lažje doseči konsenz. Poslušal sem nedavni govor Paula

McCartneyja v evropskem parlamentu. Predlagal je uvedbo brezmesnega ponedeljka – skratka, da na ta dan Evropejci ne bi uživali mesa. S tem bi odločno zmanjšali izpuste toplogrednih plinov in porabo vode. Poslušal sem odzive politikov: vsi so se na veliko strinjali in hvalili ta plemeniti predlog, toda glasovanja o predlogu ni bilo. Še dolgo ga ne bo. Besede kot vedno ... En dan na teden je morda res preveč. Kaj če bi začeli z enim dnevom na leto? Ali na desetletje?

Saj ne, da tega nisem vedel že prej, ampak v Københavnu je res bodlo v oči, da obljubam politikov ne velja zaupati. Drobneža tiska vam ne pokažejo zmeraj, da bi videli pravi obraz teh obljub. Vzneseno so govorili o plemenitih ciljnih pogozdovanju velikanskih površin z združenimi močmi razvitih in nerazvitih ... niso pa povedali, da “pogozdujejo” s tržno zanimivimi *monokulturami*, večinoma z oljno palmo; združene moči pomenijo, da se vse dogaja pod okriljem transnacionalnih podjetij, ki nameravajo tako pogozditi do eno milijardo hektarjev zemljišč povsod po svetu (kar je petsto površin Slovenije ali malo več kot površina celotne Kitajske); zraven spadajo namakalni sistemi, umetna gnojila, reke pesticidov in zloraba cenene delovne sile. Govorili so o uvajanju sajenja poljščin brez oranja ... niso pa povedali, da bodo devetdeset odstotkov tako urejenih površin zasadili z gensko spremenjeno sojo, seveda monokulturno. Govorili so o pomoči nerazvitim ... niso pa povedali, da pomoč v resnici posojajo z visokimi obrestmi. Korist od tega imajo le velika podjetja, nazadnje pa bo *ljudstvo* moralo plačevati okoljski, zdravstveni in gospodarski davek. Govorili so, da izboljšujejo položaj nerazvitih dežel ... dejansko pa se tam dogaja velikanski grabež zemljišč in zloraba delavcev.

Izvedel sem, da je v Peruju že petinšestdeset odstotkov državnega ozemlja alociranega naftnim družbam. V Kamerunu so pigmejci stisnjeni v ozke pasove zemljišč ob cestah, kjer se smejo naseljevati – vse preostalo so pograbile družbe za črpanje nafte, izkoriščanje rud in lesa. Majhne zaplate neokrnjenega gozda varuje WWF in pigmejece odvrča od lova vse številnejših ogroženih vrst. Nič bolje ni drugje v Afriki. Nekako tako je, kot če pride nekdo na vaš vrt, si ga pol gladko prilasti, četrt uniči, četrt pa zavaruje in vam reče, da smete jesti samo krompir in solato, ker sta blitva in cvetača po novem ogroženi vrsti. Tako nekako se vedejo bogati kavboji v nerazvitih deželah.

Posnetki iz Phnom Penha, prestolnice Kambodže, so bili ganljivi: preprosti prebivalci, ki živijo večinoma blizu reke, se ne znajo upreti skorumpirani oblasti, zato na tisoče ljudi vsakodnevno izgublja domove. Policija pride z bagerji, podre cele vrste preprostih hiš in prebivalce izseli v “začasne” kampe, ki so, glej ga zlomka, naključno tik ob novi tekstilni

tovarni. Tako stisnjeni v kot nimajo druge izbire, kot da sprejmejo delo za mizerno plačo v nehumanih delovnih pogojih, mafija pa si prilasti vse in ljudem nazadnje prodaja celo vodo. Ob polnih sodih žejni vaščani pijejo vodo iz luž. Za reveže je poskrbljeno, zdaj se lahko na izpraznjenih področjih v mestu dogaja družbeni “napredek”.

Vse to nam je pokazala skupina mladih prostovoljcev, ki se je v Kambodži pridružila manjši sirotišnici. Vodil jo je moški srednjih let, po imenu in govoru sodeč Francoz. Po treh mesecih dela jim je nekaj v zvezi z upravljanjem sirotišnice zasmrdelo, zato so se skrivaj pozanimali o Francozu ... in ugotovili, da ga išče Interpol zaradi pedofilije! Skrivaj so zbrali dokaze o njegovem početu in se ob vrnitvi v Evropo obrnili na vse mednarodne humanitarne organizacije, ki so jih poznali. Dočakali so jih hladni uradniški obrazi z odgovori: “Ravno imamo sestanek ... ah, ta problem je preveč političen ... pokličite prihodnji teden ...” Noben dokaz jih ni ganil. Razočarani nad “dobrodelnostjo” razvitih so ob vrnitvi v Kambodžo začeli iskati lokalno dobrodelno organizacijo in jo hitro tudi našli. V nekaj dneh je majhna organizacija, sestavljena iz sto petdeset prostovoljcev, spravila pedofila za rešetke in poskrbela za otroke, ki niti niso bili osiroteli, ampak so bili kupljeni od obubožanih staršev.

Tudi prizori z naslednjega predavanja niso bili nič kaj rožnati: v osrednji Rusiji je bil kmalu po drugi svetovni vojni zgrajen skriven nuklearni kompleks, imenovan Majak. Tam se je zgodila druga največja nuklearna nesreča v zgodovini za tisto v Černobilu. To je še zdaj največji tovrstni kompleks in obenem najbolj radioaktivno območje na svetu. Leži ob reki Teči, pritoku Oba. Kompleks ni mogel dolgo ostati tajnost: stopnja obolelosti za rakom je postala previsoka, levkemija je pokosila na stotine, vse več je bilo novorojenčkov s čudnimi popačenji, preveč rib je odplavalo hrbtno proti Obu. Pa so vladajoči kaj spremenili? Ne. Rusija še naprej izvaža svoje jedrske elektrarne vključno z obljubo, da bo sama prevzela radioaktivne odpadke.

Spomnil sem se, da poznamo tudi pri nas podobne zgodbe. V izgradnji je nov blok termoelektrarne za več kot milijardo evrov. V okolje bo izpuščal dobri dve toni ogljikovega dioksida na vsakega Slovenca letno, plačevanje okoljskih davkov za te izpuste, ki jih nalaga EU, pa bo šlo iz žepov davkoplačevalcev. Za ta denar bi lahko postavili fotovoltaično elektrarno v velikosti več kot dveh milijonov kvadratnih metrov (dveh kvadratnih kilometrov, skratka pokrili bi lahko veliko streh), ki bi ob sončnih dneh proizvajala dvesto štirideset megavatov moči. Precej manj kot termoelektrarna in ne štiriindvajset ur na dan, res je, toda prihranili bi okoljski davek, strošek surovin in vzdrževanja velikanske elektrarne, predvsem pa zdravje ljudi in narave.

K sreči ne hodimo vsi brezglavo za čredo ... Na sobotni protestni shod v Københavnu je prišlo več kot sto tisoč ljudi. Na drugem aktivističnem shodu v sredo se jih je zbralo dobrih tri tisoč. Na stotine jih je bilo aretiranih, mnogo kar naključno: "Aha, ti lahko greš, ti tudi ... ti pa v marico!" V tesni gruči, povezani v verigo, smo se poskusili preriniti mimo policistov, brez nasilja, toda niso nas spustili. Uporabili so gumijevke, solzivec, bili so kot oklepljeni vitezi, oboroženi in neizprosni. Po žilah mi je brizgal adrenalin, ko sem na meter razdalje gledal besne oči policista. Brezumno je udrihal po glavi mladeniča tik pred menoj. Drugega fanta so topli z gumijevko na policijskem oklepem vozilu. Množica je vzklikala: "*The whole world is watching!* Ves svet vas gleda!" In res jih je! Prav te slike so bile objavljene v mnogih svetovnih medijih.

Morali smo se umakniti nazaj, ker so nas začeli špricati s poprovim sprejem. Nekaj minut pozneje smo od strani opazovali dogajanje ob tovarnjaku, na katerem so bili vodilni aktivisti, ko so policisti naenkrat začeli stiskati obroč – s kombiji, ščiti in gumijevkami so nas silovito potisnili proč od ograje in tovarnjaka. Prijateljica je padla čez oviro na pločniku, za njo še starejši gospod. Policist je začel vpiti nanj in ga tepsti. Midva sva jo odnesla brez poškodb. Voditelji so se razbežali ali bili aretirani.

Z vseh strani je odmevalo: "*This is what democracy looks like, that is what police state looks like!* Tukaj se vidi, kaj je demokracija, tam se vidi, kaj je policijska država! *Not climate change, system change!* Ne sprememba podnebja, sprememba sistema!"

Pozneje sem izvedel, da je tudi v Bella centru protestirala skupina dvestotih delegatov. S transparenti in vzklikanjem gesel so pritegnili pozornost medijev, zato jih tako obkoljene s kamerami varnostniki niso mogli na hitro pregnati ven. Delegati so pred mediji izrazili voljo ljudstva in nato mirno sledili varnostnikom ven. Ti so jim zagotovili, da jih bodo spustili k veliki skupini, da bi skupaj priredili mirno ljudsko zborovanje pred Bella centrom, toda nekaj metrov pred prehodom jih je ustavila policija in jih ni spustila mimo. Toliko, spet, o obljubah ...

Dan pred sredinim protestom sem v Christianii v prepolnem šotoru poslušal govor Naomi Klein. Ozračje je bilo naelektreno! Ne le zaradi navdušujočih besed in vzklikov množice, tudi zaradi policijskih vozil, ki so blokirala ulice v okolici in zaradi helikopterja z reflektorjem, ki je krožil nizko nad nami. Ko je bilo govora konec, se je začela prava mala vojna aktivistov v črnem s policisti. Po nobeni poti ni bilo mogoče zapustiti Christianie, ne da bi naleteli na patrolje. Aretirali so vse, ki so nosili črne majice. Nekateri se, seveda, niso strinjali z aretacijo. Fantje v črnem so metali molotovke, policisti so odgovarjali s solzivcem.

Pogovarjali smo se pred šotorom in se vsakih dvajset minut skrili v zaprt prostor, ker se je proti nam zakadil solzivec. V glavnem smo se skrivali v improvizirano savno, ki jo je za udeležence konference postavil Heikki, prijatelj s Finske. No, če smo že bili v savni ... smo se slekli in zavlekli v vročino notranjega prostora. Zunaj pokaanje, hrup helikopterja, vpitje ljudi, notri pa kot v maternici.

Ville je strokovnjak za genetiko prehranjevanja. Že veliko let proučuje delovanje encimov v prebavilih različnih narodov glede na lokalne posebnosti. V zavetju savne mi je pripovedoval, da je delovanje prebave v resnici še popolnoma nepojasnjeno. Posamezne hormone znanstveniki razumejo, kako pa delujejo v različnih kombinacijah in pogojih, ne vedo zares, saj rezultati raziskav ne omogočajo enotnih interpretacij. Tudi zastopanost prebavnih encimov je od naroda do naroda zelo različna. Kaže, da so se prebavila skozi stoletja prilagodila lokalnim posebnostim. Zato

lovci in nabiralci v Afriki tako pogosto zbolevalo ob rižu, moki in sladkorju, ki jih dobivajo od humanitarne pomoči; zato ponekod celi narodi ne morejo prebaviti mlečnih izdelkov; zato bi določena plemena izredno težko preživela ob vegetarijanski prehrani, druga obolevajo zaradi mesa. Prebavni sistem potrebuje veliko generacij prilagajanja, da zadovoljivo preklopi na drugačno prehrano, posebno če potrebnih encimov preprosto ni. Globalizacija ogroža zdravje zelo veliko ljudi, posebej tradicionalnih skupnosti, saj multinacionalke vsem vsiljujejo *isto* hrano ...

Nenadoma zaslišimo trkanje. Policija! Sprašujejo nas, ali smo pokriti. Heikki pravi, da ni, ampak mu je vseeno. Naj kar pogledajo, ker nič ne skrivamo. Policist stopi noter, osvetli vse vogale in reče: "Savna, ha?", kot da ni očitno. Zaničevalno se namršči in smrtno resno zaloputne vrata.

Bilo je že zelo pozno. Zunaj se je direndaj pomiril. Vsi so se odpravili spat, jaz pa sem se zadržal še dvajset minut sam v maternici. Tišina. Le pridušeno brnenje helikopterja v daljavi in mehak smeh iz šotora. Pustil sem, da se vsi vtisi poležejo kot usedlina v kavni skodelici. Izpraznil sem misli, se votlo zastrmel v temačen vogal in poskusil začutiti vzdušje v drobovju. Brez besed. Požirek za požirkom sem počasi izpikal lastne nagone. Nazadnje sem poveznil skodelico in počakal, da se izriše sporočilo. Solza je s sablje kapljala na gorečo kroglo. V vogalu se je norčavi obraz posmehoval dvignjeni pesti. Temna reka je cepila svet na dvoje – mlad poganjek na levi, zmečkana konzerva na desni. Kaj vse lahko človek vidi v kotu temačne savne! Ne pravijo zaman, da modrec vidi več z dna vodnjaka kot tepec z vrha planine.

Ko sem se sredi noči odpravil proti kraju, kjer sem prenočeval, me je ustavila patrolja. Moral sem pokazati, kaj imam oblečeno pod črno jakno. Zelen pulover. Dobro, lahko greš.

Po vsem mestu je vrvelo policijskih vozil. Helikopter je še krožil visoko nad mestom. In krožil je vse preostale dni ...

Med hojo sem se spominjal dva tisoč šeststo let stare modrosti Dao De Jinga:

*Če hočeš biti vodja ...
nehaj poskušati upravljati.
Opusti ustaljene načrte in predstave
in svet se bo upravljal sam.*

*Več ko imaš prepovedi,
manj bodo ljudje pošteni.
Več ko imaš orožja,
manj bodo ljudje varni.*

*Več ko nudiš podpor,
manj bodo ljudje zaupali vase.*

*Zato mojster pravi:
Opustim zakon
in ljudje postanejo pošteni.
Opustim gospodarstvo
in ljudje zaživijo v blaginji.
Opustim religijo
in ljudje postanejo vedri.
Opustim vse želje po splošnem dobru,
in dobro postane splošno kot trava.*

V Christianii (københavnski Metelkovi, le da neprimerno večjih dimenzij) se je dogajalo Klimatsko dno, popolno nasprotje Klimatskemu vrhu v Bella centru. Vmes je bil še Klima forum, nekakšna zlata sredina: veliko urejenih dvoran ter širok spekter ljudi in dogodkov. Poleg tega se je še veliko zadev dogajalo na drugih krajih.

Na Klimatskem dnu je bilo ozračje najbolj sproščeno. Velik šotor. Klopi kot v cirkusu. Luči, zibajoče se ob vsakem sunku vetra, da o LCD-projektorju ne govorimo. Glasba vedno dobra. Včasih celo v živo. Med nastopajočimi veliko "odbitkov", med njimi pa tudi kak elegantnejš v zloščenih čevljih in obleki.

Prav tak je bil češki veleposlanik. Predaval je o raznovrstnih rabah odvrženih plastenk. Nekatere zamisli so bile res enkratne, posebno čisto prava topla greda, narejena samo iz plastenk in vetrnica na kolu iz gradbinskega železja. Blag ropot take vetrnice odganja krte in voluharje. Sledila je diaprojekcija o moderni umetnosti iz plastenk neke češke umetnice: zelen kameleon, moder pajek, rdeči nageljni, pisan vitraž ...

Visok brkat kmet s Kube je ves šotor nasmejal s predavanjem o mestnem kmetijstvu v njihovi državi. V polomljeni angleščini je razlagal, da je pri njih vse trajnostno, da mora po zakonskih predpisih vsak kmet saditi vsaj deset poljščin, da nihče ne kupuje semen, ampak si jih izmenjujejo, da jim ni treba hoditi niti v sosednji kraj, ker vse dobijo lokalno, da je samoumevno, da je vse bio in eko. Spregovoril je tudi o živalih. Živali so pomembne, ker gnojijo zemljo, uničujejo škodljivce ... niso pa breme, ker se hranijo izključno z odpadki z vrta. Tako ni nič narobe, če človek poje tudi nekaj mesa. Problem je genska pestrost, saj ima vsak kmet le nekaj živali. Ampak žival lahko odpelje k sosedu in ta ji da nov genski

material, se je nasmejal. In dodal, da tudi on ne bi imel nič proti, če bi ga vodili naokrog k sosedam ... tako za pestrost.

Pozneje sem na predavanju prijateljice Aili s Finske izvedel, da je Kuba edina država na svetu z dovolj urejeno družbeno ureditvijo in hkrati dovolj nizkim okoljskim odtisom, da je socialno varna, in z ekološko vzdržno politiko.

Carlos, tradicionalni zdravitelj iz Peruja je v mongolski jurti predaval o indijanski filozofiji življenja. Poudaril je, da se industrijska družba s težavami sveta ne spopada celostno, saj poskuša rešiti le srednji svet – konkretno materialno stvarnost. Toda naše življenje sestavljajo trije svetovi: spodnji, srednji in zgornji. Da bi rešili vse težave, bi se morali poglobiti tudi v miselnost sodobnega človeka in probleme družbene ureditve tako rekoč na mitološki ravni. Potrebujemo most med starimi, avtentičnimi kulturami in sodobno družbo, vzajemen dialog – nekakšen preplet starega in novega tkanja, s katerim iz dveh različnih tkanin nastane nova.

Ob Carlosovem predavanju me je prešinilo spoznanje, da obstajata dve vrsti znanja: globoko znanje in široko znanje. Tradicija poglobi človeka in njegovo znanje o konkretnem svetu, modernizem ga poplitvi in “razlije” po površini slike sveta. Današnje izobraževanje neguje predvsem plitvo, široko znanje. Za globoko znanje ne potrebujemo uradnega izobraževanja. Zadostuje živa družbena tradicija in izkušnja okolja, v katerem bivamo z zavedanjem o medsebojni soodvisnosti vseh členov sistema – katerega enakovreden del smo tudi mi sami. Le ravnovesje med globokim in širokim znanjem prinaša modrost in genialno ustvarjalnost. Preveč globokega znanja nas omeji na nagone in zavre domišljijo, preveč plitvega nas omeji na intelekt in odreže od simbolov nezavednega.

Izobraževalne institucije podeljujejo diplome le za široko znanje. Te diplome intelektualcem odpirajo vrata do profesorskih položajev na univerzah. Toda nekatere univerze so ugotovile, da ima tudi globoko znanje pomembno mesto v učnem procesu. Po svetu je tako že veliko plemenskih starešin, dobro podkovanih v tradicionalnih znanjih umetnosti, zdravilstva, botanike, gradnje, jezika, ki predavajo na fakultetah v Afriki, Južni Ameriki, Indiji, čeprav se niso uradno izobrazili in pridobili univerzitetnih diplom. Tudi Carlos je eden od njih.

Zdravilstva se je naučil od očeta. Veliko generacij se je to znanje prenašalo z očeta na sina, preizkušali in dopolnjevali so ga stoletja, z učinkovitostjo je pritegnilo tudi sodobno znanost. Na koncu nam je Carlos podaril čaj in tradicionalno zdravilo iz različnih zelišč z Andov, nabranih med petdeset in skoraj pet tisoč metri nadmorske višine. Iz pipe, narejene

iz majhne bučke, je vsakomur pihnil v nos aromatičen dim. Zaskalelo je po sluznici, oči so se zasolzile in vsi po vrsti smo zakašljali. Okus je bil grenek, a nekako prijeten. Občutili smo, kako so se nam predramile misli in kako se je okrepilo zaznavanje barv, zvokov, vonjev.

Od Martina Flurija sem prvič izvedel za filozofijo “od zibke do zibke” (Cradle to Cradle). Navdušila me je, zato sem se dva dni pozneje v Klima forumu udeležil tudi predavanja in delavnice z Michaelom Braungartom, človekom, ki je to filozofijo zasnoval in sistematiziral. Mnogi pravijo, da industrijska ekologija “od zibke do zibke” prinaša drugo industrijsko revolucijo. Civilizacija, ki devetindevetdeset odstotkov surovin po kratkotrajni uporabi nepovratno odvrže na smetišče, nima prihodnosti. Namesto od zibke do groba, bi morali izdelki potovati od zibke do zibke. Da bi to bilo mogoče, morajo surovine biti čiste in izdelki zasnovani tako, da se zlahka vrnejo v proizvodne procese ali pa brez stranskih učinkov končajo na kompostu.

Z zadnjim predavanjem, zame polnim novosti, je postregel Ross Robertson, urednik revije EnlightenNext. Predstavil je *živozeleno* gibanje (Bright Green movement), ki je zraslo iz tradicionalnih okoljskih gibanj. Ta so med šestdesetimi in devetdesetimi leti prejšnjega stoletja varovala naravo pred človekom – imenujejo jih *temnozeleno* gibanja. Narava je veljala za dobro samo po sebi, človek je prinašal razdejanje. Živozeleno gibanje jemlje človeka kot sestavni del narave in išče rešitve ekoloških problemov vključno s tehnologijo, mesti, industrijo in gospodarstvom. Ne velja spregledati vrlin temnozelenega gibanja, saj bi brez kotičkov čiste narave človeški duh umrl, toda v luči dejstva, da več kot pol prebivalstva sveta živi v mestih, se bo v prihodnjih desetletjih živozeleno gibanje gotovo razširilo. Utopično je pričakovati, da sedem milijard ljudi naravi lahko povrne pravadno neokrnjenost.

Toda vsi se strinjajo, da so spremembe potrebne. Manjka le volja. Svet bi lahko spremenili skoraj čez noč, če bi se zares odločili. Če bi na Danskem uvedli električne avtomobile, bi baje petsto velikih vetrnic zadostovalo za oskrbo vseh vozil s potrebno energijo. Skoraj je težko verjeti, a tako pravijo ... Na “črpalki” bi vsakič zamenjali standardizirano baterijo, s tem bi odpadel problem dolgotrajnega postanka avtomobila za polnjenje. V ZDA bi za tri in pol trilijonov dolarjev lahko postavili sončne elektrarne (zlasti take, ki z zrcali zbirajo sončno toploto, ne le fotovoltaičnih), ki bi pokrile vse njihove potrebe po elektriki; to je znesek, ki ga Američani porabijo za elektriko v dveh letih in pol.

Da je mogoče, lepo kaže primer iz druge svetovne vojne: Američani so potrebovali vojaška letala, toda niso imeli ustrezne industrije. Ford ni hotel pomagati, ker je dovolj služil z avtomobili, pa tudi sicer je bil

nasprotnik vojne. Toda zaradi nuje je vlada uvedla zakon, s katerim je prepovedala proizvodnjo civilnih vozil! V sedmih tednih so pristojni *ad hoc* izobrazili inženirje in do konca leta jim je uspelo narediti desetkrat toliko letal, kot so nameravali.

Danes se industrija noče spremeniti, ker veliko služi z uveljavljenimi oblikami proizvodnje. Povrhu tega so mnoge multinacionalke močnejše od držav, zato jim oblasti ne morejo zlahka nalagati novih pravil z novimi zakoni. Da to ni res, se lahko sami prepričate ob naslednjem obisku nakupovalnega središča. Če boste temeljito pogledali, boste videli, da sploh niso izolirana, da notranjo temperaturo vzdržujejo z dragimi klimatskimi napravami in da je vsa meteorna voda speljana v kanalizacijo namesto v podtalnico. Mi moramo upoštevati strog standard hišne izolacije in skrbeti za vodo, oni so očitno onstran zakona.

Svet bi se lahko spremenil na boljše s politično voljo, toda vse bolj se mi zdi, da se bo morala kriza najprej precej zaostri, preden bodo oblasti ukrepale. Nezadovoljstvo množic ne bo doseglo kritične točke, dokler se kriza ne bo odločno poznala na njihovem krožniku. Do takrat nas bo nekaj mirno protestiralo, nekaj zagreto polnilo žepe, veliko jamralo in godrnjalo, ker nam v bistvu niti ne gre tako slabo, da bi se morali *odločiti* za kaj boljšega.

V časopisih so se vsak dan pojavljale različice gesla konference Hopenhagen: Shopenhagen, Nopenhagen, Floopenhagen. (Po slovensko bi lahko rekli tudi Jokenhagen.) Vsi, ki so prihajali iz Bella centra, so godrnjali nad depresivnim razpoloženjem, nad gnečo, nad nekonstruktivnostjo pogovorov, nad medlostjo odločitev ... zato me niti ni mikalo, da bi šel tja. Raje sem se zadrževal med ljudstvom.

Skupaj smo ugotavljali, da potrebujemo napredek, ne pa tudi rasti. Pravzaprav lahko danes napredek pomeni samo eno: kako naj človeštvo z združitvijo sodobne znanosti in tradicije toliko "skrči" svoj eksistenčni vpliv, da bomo vsi razmeroma udobno živeli na edinem planetu, ki nam je na razpolago. Ne potrebujemo megalomanskih elektrarn, rudnikov in industrije, po pet nakupovalnih središč v vsaki vasi, vsako leto novih modelov avtomobilov in računalnikov, eksotične hrane z drugega konca sveta. Potrebujemo lokalno kakovost, ki traja, ki je varčna in ne ustvarja smeti. Potrebujemo izdelke, ki jim prvi namen ni ustvarjati dobička, ampak služiti uporabniku. Brez stranskih učinkov! Potrebujemo oživitve tradicije, družine, skupnosti. Potrebujemo sposobnost uživati v preprostih vsakdanjih stvareh med ljudmi, ki jih dobro poznamo in jih imamo radi, ker poznamo njihovo življenjsko zgodbo. Najbolj pa potrebujemo spremembo finančnega sistema: denar mora preiti iz zasebne lastnine k ljudstvu, k državi.

Enajstega decembra lani je italijanski časopis *Il Giornale* objavil članek z naslovom *Provokacija*, v katerem opozarja na nelegalnost privatizacije ustvarjanja denarja v centralni banki, ki ni v pristojnosti državljanov. Banka Italije ni banka Italijanov, temveč je zasebna banka, enako kot vse druge centralne banke. Vse te banke so v lasti bogatih in vplivnih delničarjev. Ta izjava sicer po uradnih podatkih ne drži povsem, saj so delničarji Evropske centralne banke same države Evropske unije – vsaj na papirju. Toda uničevalne posledice tega, da novi denar ustvarjajo z dolgom v obliki obrestnega posojila, so neizpodbitno dejstvo, ki ga lahko razume tudi otrok. Evropska centralna banka, katere članice so centralne banke posameznih držav, je edini organ v Evropi, ki lahko izdaja evre. Nato jih *posoja* bankam z letnimi obrestmi, ki so v času blaginje štiriodstotne, v času krize pa enoodstotne, redko manj.

Za vsakih sto evrov, ki jih dobijo banke od ECB, jih morajo torej vrniti sto *in štiri*. Obresti se računajo na letni ravni – torej vsako leto na podlagi prejšnjega! Stalna rast je glavna zakonitost tega sistema, pa tudi glavna zakonitost rakastih obolenj. Da je sistem nevzdržen, lepo dokazuje naslednji izračun: če bi si v letu 1. n. št. izposodil gram zlata, bi pri štirih odstotkih letnih obresti moral čez sto let vrniti deset in pol gramov, čez dvesto let petsto trideset gramov, čez dva tisoč let pa več, kot tehta Zemlja. Še sreča, da cena zlata ostaja stabilna. Ravno zato od tridesetih let prejšnjega stoletja denar nima več zlate podlage, saj lahko le tako številke na bankovcih rastejo v večni inflaciji, ki ji nihče ne upa narediti konca. Če ste v ZDA leta 1947 kupili avtomobil določenega razreda za osemsto dolarjev, boste danes za enakovreden avtomobil plačali petindvajset tisoč dolarjev – toda preračunano v zlato je cena ostala enaka.

Temeljno poslanstvo centralne banke je ohranjati vrednost in stabilnost valute! Toda pri sedanjem sistemu ustvarjanja denarja je to poslanstvo debela laž, saj so cene obsojene na stalno rast, denar pa na inflacijo in devalvacijo. V takem gospodarskem ogrodju imajo korist le tisti, ki imajo največ denarja, ki so na vrhu piramidnega obrestnega sistema. V zgodovini so si trije ameriški predsedniki upali zakonsko poseči v centralnobančni finančni kartel in vsi trije so bili umorjeni (vzročna povezava je seveda brez dokazov). Obstaja veliko primerov, ki kažejo, da je drezati v ta osir zelo nevarno.

To smo videli tudi v Københavnu: taktika reševanja podnebne krize je povsem prilagojena krepljenju finančnih tokov. Iz ogljikovega dioksida so naredili artikel, ki ga bo mogoče preprodajati v obliki deležev – seveda obdavčenih. Deležev bo iz leta v leto vse manj in bodo vse dražji. S takim pritiskom načrtujejo zmanjšati izpuste ogljikovega dioksida in prisiliti podjetja k okoljsko čistejšim rešitvam. Čeprav kup strokovnjakov dokazuje,

da tak sistem ne more dati dobrih rezultatov, se vodilnim zdi pomembno, da so ustvarili novo tržišče, na katerem bo nastajalo na milijone evrov novih davkov, s katerimi bodo polnili svoje blagajne. Vsi drugi glasovi so utišani in odrinjeni na stran.

Vsak prehod denarja iz roke v roko v tem svetu je obdavčen, vse, kar ni obdavčeno, je črni trg. Enako je z ekologijo. Če kdo živi tako zelo ekološko, da ne ustvarja davkov, je zunaj zakona, zato bo, če ga pristojni najdejo in posedejo na zatožno klop, kaznovan. Bolje, da je v zaporu, ker se tudi v zaporu vrtil denar in iz tega vrtenja kapljajo davki. Ekologija je farsa, dokler je povsem podrejena ekonomiji.

V časopisih bi kmalu lahko bile samo še tri rubrike: gospodarstvo, črna kronika in razvedrilo. H gospodarstvu bi lahko že zdaj uvrstili šport, saj so vsi športniki profesionalci, da o zneskih, ki se vrtijo okrog njih, niti ne govorimo. Angleška nogometna reprezentanca, ki bo nastopila na svetovnem prvenstvu v Južni Afriki, je vredna tristo petdeset milijonov, skoraj desetkrat več kot slovenska, pišejo mediji. Nič drugače ni v filmski in glasbeni *industriji*. Sem spada tudi politika, saj politični spori, dogovori in vojne služijo najprej gospodarskim (finančnim) interesom, šele potem vsem drugim. Prav tako ekologija, kot smo pravkar ugotovili. Kultura seveda spada v črno kroniko, posebno slovenska, razen v primeru tistih, ki se jim uspe dobro prodati in se tako uvrstijo med gospodarsko uspešne avtorje in postanejo "komerciala". Takih kritiki ne ocenjujejo po vsebini del, temveč po milijonih prodanih izvodov in zasluženih dolarjev. Večina preostale vsebine medijev je že zdaj črna kronika – v zadnjih letih so nas prizadele gripe s celim živalskim vrtom v pridevniku, na naslovnicaх je vsaka večja nesreča, vsak teroristični napad, čeprav ponesrečen, vemo za vsak potres, vsako poplavo, vsak snežni metež od Aljaske do Balijske ... Kar ostane, je razvedrilo v podlistkih.

Zato je sodobna umetnost vedno kritika sistema: gospodarstva, črne kronike, razvedrila. In zato je že postala dolgočasna. Tista genialna dela, ki izrekajo kritiko najbolj mojstrsko, takoj izvohajo strokovnjaki za marketing in iz njih ustvarijo dobičkonosen posel, ko ga z dobro reklamo prodajo milijonom ljudi. S tem kritiko obrnejo sebi v prid, saj tistih, ki podpirajo kritika, ne moremo čisto resno dojemati kot predmet kritičnih opazk. Predstavljamo si, da je kritik meril na nekoga drugega ali pa se je šalil. Težko se je spopasti z nekom, ki sedi ob tebi, lahko pa, če ti sedi nasproti. Ko bogati posedejo kritika in publiko poleg sebe in se veselo nasmihajo, vse skupaj rekrutirajo za svoje namene. Tudi Avatar, najdražji film vseh časov, o katerem se je govorilo že dolgo pred premiero devetnajstega decembra, je izpolnil moja pričakovanja. Film kritično ošvrkne

zlorabo tehnologije in omreženost "civiliziranih" ljudi z denarjem ter v pozitivni luči prikaže primitivne domorodce, ki živijo v trajnem sožitju z naravo, nazadnje pa gledalčeve simpatije spretno pridobi na svojo stran. Ironija je, da je šestdeset odstotkov filma računalniška grafika – ustvarjena z visoko tehnologijo – in da smo film gledali v super moderni dvorani s 3D-očali na nosu, potem pa se z visokotehnološkimi avtomobili odpeljali v samoto oglatih stanovanj, ne pa v družabnost plemena na drevesu, kjer bi v taki stvarnosti tudi živeli. Ampak tega nihče ne bo opazil, ker se nam tehnologija nasmiha s stola takoj ob Avatarjevem in ker svoj življenjski slog dojemamo kot edinega mogočega in povsem samoumevnega. Gotovo bo film dobil Oskarja, tako kot ga je predlani s podobno vsebino Wall-E, o tem se bo veliko pisalo, posneli bodo še dražje nadaljevanje ... ki ga bomo gledali iz še bolj udobnih sedežev v še bolj napredni tehniki. Spremenili ne bomo nič, niti s pristno umetnostjo.

Kritike čez sedanje systemske rešitve tako polnijo časopise, po njih se snemajo filmi in polnijo rubrike gospodarstvo, črna kronika in razvedrilo. Ob pogledu na vse nepravice najprej zmajujemo z glavo in govorimo, da bi bilo treba ukrepati, nazadnje pa se zavalimo v udoben naslanjač, si natočimo kozarec pijače in prižgemo televizor. Na zaslonu spet trčimo ob prizore nepravice, zato na hitro pošljemo kratko sporočilo z donacijo enega evra na Rdeči križ, da si olajšamo vest. Nimamo volje, da bi uvedli en brezmesni dan v tednu, da bi ugašali električne naprave tudi iz stanja pripravljenosti, da bi šli kdaj peš do trgovine namesto z avtom, da bi s sabo vzeli torbo in ne bi domov vlačili kupa plastičnih vrečk, da bi zavestno dajali prednost domačemu blagu pred tistim, ki je pripotovalo z drugega konca sveta, in še bi lahko našteval.

Neinteligentnost ureditve sodobnega družbenega sistema se pokaže, ko nam stvari začnejo postajati ovire. Uporabnost vseh današnjih izdelkov je pogojena z elektriko, nafto in delujočo vodno napeljavo ter ima zelo kratko dobo trajanja. Tudi bivališča so narejena tako, da so brez vode, elektrike in nafte skoraj neuporabna – temna, hladna, neprijazna. Potrebujemo trgovine za pritek blaga in hrane, toplarne za ogrevanje, komunalno službo, da odpelje odslužene izdelke in embalaže, da bi življenje v mestih ostalo znosno. Poleg tega, kot nam je v Köbenhavnu povedal Michael Braungart (sicer kemik, strokovnjak za emisije iz materialov), je zrak v povprečnem mestnem stanovanju zaradi emisij iz umetnih materialov tri- do osemkrat slabši kot zrak na mestni ulici! Smeti je več kot preveč: če bi se kopičile le dva tedna, bi v mestih začelo neznosno smrdeti. Deponije terjajo zapleteno vzdrževanje, zlasti zato, da odpadna voda ne bi onesnažila podtalnice, ki si jo po vodovodnih ceveh dovajamo v stanovanja.

Če kateri od teh členov za kratek čas odpove, je to takoj novica dneva: “Zaradi nevihte je bilo sto tisoč ljudi dve uri brez elektrike.” Dve uri brez elektrike! Kakšna katastrofa!

Je to inteligen ten sistem? Zapleten že, nikakor pa ne inteligen ten.

Pomislite, kaj bi se zgodilo, če bi odkrili povsem nov, ta hip nepredstavljiv vir energije, ki ne bi potreboval elektrike in nafte. Vse, kar imamo zdaj v hiši, bi nam bilo v napoto in bi končalo na odpadu, postalo bi ovira. Kako doživljate odslužen avto, pralni stroj, peč, bojler? Kako zapleteno se ga je znebiti? Zakaj mislimo, da novega vira energije nikoli ne bo? Je to, kar imamo zdaj, res največ, kar zmoremo? So tu meje naše inteligence?

Stiska navadno mobilizira presežke inteligence, zato krizo potrebujemo, da bi se nehali vrteti v krogu in bi začeli današnje probleme reševati z jutrišnjimi rešitvami. Se veselite krize? Jaz jo komaj čakam! Zametek

novih odkritij bo in izhod iz slepe ulice, v kateri smo zdaj. Gospodarska kriza, ki je za nami, je bila šala. Zasilno krpanje v obliki izdatne podpore gospodarstvu ne bo zdržalo dolgo. Vprašanje let je, kdaj bodo šivi popokali in bo spet nekje eksplodiralo, tokrat še udarnejše.

Takrat bomo, upam, začeli resno jemati predloge, ki jih prinaša filozofija "od zibke do zibke", ko nas poziva k inteligentnim sistemskim rešitvam. Od voditeljev ne pričakujmo pomembnih sprememb. Če že mi ne ugašamo luči in ne vozimo varčneje, zakaj bi pričakovali, da bodo to počeli tisti tam zgoraj, ki imajo še krepko več pod palcem kot mi? Celo Al Gore, glavni zagovornik zmanjšanja izpustov ogljikovega dioksida, živi v velikanski hiši, ki porabi toliko elektrike kot manjši blok – zato je tarča mnogih obtožb okoljevarstvenikov. Tudi Arnold Schwarzeneger je pod pritiskom zelo napredno mislečih Kalifornijcev – pozivajo ga, naj podpre gradnjo sončnih elektrarn, ki bi zvezni državi zagotovile popolno preskrbo z elektriko do leta 2030. Tega še ni odobril ... ampak da ne bi kdo rekel, da ni v skladu z okoljskimi trendi, se je pohvalil, da vso vodo za svoj bazen in jacuzzi greje s sončnimi kolektorji in da se njegovi otroci ne smejo tuširati dlje kot pet minut. Kot če bi šteli drobtinice, ki jih prihranimo, medtem ko mečemo štruce kruha skozi okno.

Iz "Jokenhagna" sem se vrnil jezen ... in žalosten. Ne zaradi nespametnih odločitev tistih tam zgoraj, ampak zato, ker mi tu spodaj tako malo uresničujemo genialne rešitve, ki že obstajajo in se nam ponujajo. Raje smo cinični in neskončno skeptični, kot da bi videli v kaki ideji nekaj dobrega in poskusili nekaj novega. Mislimo, da sta služba in stanovanje edino možno življenje. Toda obstajajo tudi druge, bolj inteligentne možnosti. Ko bodo postale množične, se bo kaj tudi zares premaknilo. V množici je moč, to sem videl na protestih. Če bi nas bilo stokrat toliko, nas ne bi mogli ustaviti. Zdaj nas vodijo za nos, da bi nas obdržali, saj brez nas ne morejo nič. Potrebujemo delovno silo, potrošnike, maso vrtilcev denarja. Če rečemo ne in se denar odločimo vrteti drugače, mu lahko odvzamemo vso moč, ki jo ima nad nami. Potrebno je samo iz vsega dobrega v tradiciji in sodobni znanosti splesti novo tkanje, na katerem bomo lahko gradili inteligentnejšo ureditev.

Če tega ne bomo storili kmalu, bodo čez nekaj desetletij solze iz Köbenhavna tekle v potokih, ko bo mesto pogoltnilo morje. Moje solze ne bodo vredne omembe, razen če bodo postale del mozaika, ki je začel premikati množice po svetu in bo zato Köbenhavn rešen. Ne mesto. To naj kar potone skupaj s tisoči drugih mest po svetu, saj smo rekli, da krizo potrebujemo; rešeni bodo ljudje, saj jih takrat v Köbenhavnu ne bo več.

Zaživali bodo drugačno življenje z drugačnimi vrednotami v drugačnem okolju in ne bodo jokali zaradi vsega izgubljenega v preteklosti. Veselili se bodo vseh darov, ki jih prinaša sleherni trenutek, znali bodo uživati v živozelenem svetu, ki ga bodo ustvarili zase in za prihodnje generacije. Upam, da končno zares inteligentno.